

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

Вісник
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

«ФІЛОСОФІЯ»

Випуск 52

Частина II

Харків
ХНПУ 2019

Редакційна колегія:

М.Д. Култаєва – д-р філософ. наук, проф., зав. кафедрою філософії, головний редактор; Україна;
Н.В. Радіонова – д-р філософ. наук, проф. заступник головного редактора; Україна;
С.В.Бережна – д-р філос. наук, проф.; Україна;
Бертелсен Дейл – д-р філософії, професор Блумбергського університету; США;
Гулда Мечислав – д-р соціологічних наук, професор Гданського університету; Польща;
І.Д. Денисенко – д-р філософ. наук, проф., Україна;
І.О. Радіонова – д-р філософ. наук, проф.; Україна;
О.О.Дольська – д-р філософ.наук, проф., Україна;
О.В. Садох – д-р філософ. наук, проф.; Україна;
М.В.Триняк – д-р філос.наук, проф.; Україна;
О.М. Роговський – д-р філос., наук, проф.;Україна;
К. Штадлер – д-р філос. наук, професор Віденського Інституту права, Австрія.

Редакційна рада:

В.П.Андрущенко – д-р філос.наук,проф.,член-кореспондент НАПН України
М.І.Бойченко - д-р філос.наук,доцент;
Б.Б.Буяк - д-р філос.наук,проф.,
О.Є.Гомілко - д-р філос.наук,проф.,
Ю.Ю.Калиновський - д-р філос.наук,проф.,
С.Ф.Клепко - д-р філос.наук,доцент,
Н.С.Корабльова - д-р філос.наук,проф.,
С.А.Крилова - д-р філос.наук,проф.,
С.В.Куцепал - д-р філос.наук,проф.,
С.І.Максимов - д-р філос.наук,проф.,член-кореспондент НАПрН України
В.В.Лях - д-р філос.наук,проф.,
С.В.Пролесев - д-р філос.наук,проф.,
І.В.Степаненко - д-р філос.наук,проф.,
Н.В.Хамітов - д-р філос.наук,проф.

Постановою Президії ДАК України №1-05/4 від 26.05.2010 року збірник внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук. Спеціальність ДАК: філософські науки.

Електронну версію журналу включено до Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. Збірник зареєстровано в міжнародних каталогах періодичних видань та базах даних: Ulrichsweb Global Serials Directory, OCLC WorldCat, Open Academic Journals Index (OAJI), Research Bible, BASE, Index Copernicus, має бібліометричний профіль в системі Google Scholar.

ISSN 2312-1947 (Print), ISSN 2313-1675 (Online)

Засновник:

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.

Затверджено вченою радою

Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

Протокол №2 від 28 лютого 2019 року

Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Філософія» / Харк. нац. пед. ун-т

Ф 48 ім. Г.С. Сковороди. – Харків: ХНПУ, 2019. – Вип. 52 (II). – 151с.

Науковий вісник містить праці аспірантів, докторантів, кандидатів та докторів наук, які відображають широкий спектр філософських проблем у галузі методології і діалектики пізнання, філософської антропології і філософії культури, соціальної філософії виховання, психології творчості та духовності. Видання розраховане на аспірантів, викладачів та студентів, на всіх, хто цікавиться філософією.

©Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, 2019

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

<i>Куцепал С.В.</i> Діалектика інноваційних процесів в освітянській галузі України.....	3
<i>Радіонова Н.В.</i> Культурно-освітній статус академічної книги на Слобожанщині ХІХ ст.	11
<i>Содоха О.В.</i> Трансформації освітніх стратегій: «Ризик навпаки»	19
<i>Сааков С.О.</i> Освіта і ринкова економіка: їх взаємозв'язок і взаємовплив.....	29

РОЗДІЛ ІІ. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ, ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

<i>Пилипенко С.Г.</i> Конотації землі у викликах сучасності.....	40
<i>Канцурак В.В.</i> Формування екологічної культури в контексті політичного виховання суспільства та особистості	51
<i>Grigороva N.V.</i> The terminology of the german idealism in the formal and informal practices of philosophizing.....	65
<i>Філіппова Т. О.</i> Функціонування міста: ландшафтний контекст	71
<i>Дзюбенко В.Д.</i> Релігійний вимір діяльності Хамас та його значущість у розвитку арабо-ізраїльського конфлікту.....	83
<i>Селищева Д. В.</i> Дальний собеседник поэзирующего как возможность экзистирования читателя	100
<i>Дубняк З.О.</i> Парадокс модерної індивідуалізації і соціальна філософія Джона Дьюї	115

РОЗДІЛ ІІІ. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

<i>Субботін В.М.</i> Новітні тенденції та проблеми глобалізації і антиглобалізму у контексті перспектив демократизації суспільного розвитку	129
<i>Шаблевська І.Ю.</i> Людина і суспільство пізнього модерну: філософсько-політичні детермінанти	142

РОЗДІЛ II

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ, ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

УДК 130.2

<https://orcid.org/0000-0002-5949-0134>

КОНОТАЦІЇ ЗЕМЛІ У ВИКЛИКАХ СУЧАСНОСТІ

С.Г. Пилипенко, докторантка кафедри філософії
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Стаття присвячена дослідженню феномена землі у контексті глобалізації та інформаційної сучасності. Доведена необхідність переосмислення взаємодії людини і землі на засадах екологічності та моральності у площині філософсько-антропологічного виміру. На прикладі фігур «людина-номад», «серфінгіст», «турист» розглядається ситуація виникнення нових соціокультурних практик взаємодії людини і землі, що є відповіддю на виклики сучасності. Пропонується використання концепту «антропологема» для означення взаємодії людини і землі.

Ключові слова: людина, земля, антропологема, фігура, глобалізація, природа.

Визначення пріоритетів існування людства на початку XXI століття набуває нового звучання у площині глобалізаційних та інформаційних процесів, які демонструють парадоксальність викликів сучасної цивілізації. Всеохопність техніки та технології, нові взірці взаємодії елементів системи «природа – людина – суспільство» презентують світ, що змінився. Характеризуючи «епоху зламу тисячоліть» С. Кримський підкреслював новітню проблематизацію людського буття, що пов'язано з «вичерпуванням можливостей методологоцентризму, пріоритету проблем методу перед смисложиттєвим усвідомленням сущого» [1, с. 22]. Однією з ключових проблем сучасності залишається питання збереження самої людини та людської спільноти, збереження життя як цінності загальнолюдської культури внаслідок загострення екологічної кризи. Головним завданням є переосмислення екологічних проблем у площині «морально-практичного, коли природа постає не тільки предметом, а й певною легітимивною інстанцією щодо обґрунтування моральних належностей» [2, с. 16]. Вимагає

переосмислення й феномен Землі/землі як найвища цінність для людини. Ця ситуація актуалізувала питання щодо можливої конфігурації сучасної філософії, появи нових напрямів філософських досліджень з новою методологією та предметним полем (М. Бойченко), філософії «як дисциплінованого мислення», орієнтованого «на адекватне практичне мислення» (Є. Бистрицький).

Екологічна проблематика досить широко представлена в сучасному філософському дискурсі кінця XX – початку XXI століть. Відкритість соціокультурного простору, техніко-технологічний розвиток і нові принципи комунікації сформулювали нові питання щодо морального критерію в умовах екологічних проблем сучасності. Ця ситуація не оминула й релігійний дискурс. Так, Йоан Павло II в енцикліці «Сяйво істини» (*Veritatis splendor*) звертається до моральних проблем сучасної людини у просторі «плинної сучасності», наголошуючи: «Жодна людина не може уникнути фундаментальних запитань: “Що я повинна робити? Як відрізнити добро від зла?”» [3, с. 6].

Українська філософська традиція завжди виділялася екологічними маркерами, які поставали наскрізними змістовними лініями, були втілені в таких універсаліях, як «емоційність», «антеїзм», «кордоцентризм», «сродність», «турбота» тощо. На думку С. Кримського, «в українському менталітеті природа – це не тільки материнський-родинний початок, а й дзеркало людської душі. Вона резонує на людські драми...» [3, с. 68]. У цьому контексті на особливу увагу заслуговують історіософські роздуми М. Грушевського, М. Костомарова, О. Кульчицького, Б. Липинського, І. Лисняка-Рудинського, Є. Маланюка, С. Рудницького, Д. Чижевського та інших.

Пропоновані мислителями конотації окреслили становлення української культури та ідентичності в координатах взаємодії людини і природи, де ставлення до землі посідало чільне місце. Природа розумілася як «рідна земля». На думку сучасних дослідників, любов до землі була тим

символом, що створив візерунок національного характеру, а саме: «тонке відчуття гармонії довкілля, працелюбство, терплячість, м'який гумор, ліричність, відчуття господаря та певний індивідуалізм (усвідомлення самоцінності власної особистості), розвинене почуття справедливості, що спонукає до безперервних пошуків правди. Землеробство є надзвичайно складним утворенням. Воно давало змогу здобувати не тільки хліб насущий, а й хліб духовний» [4, с. 119].

На особливу увагу заслуговує фігура «господаря-хлібороба», котра віддзеркалена роздумами Григорія Сковороди у його трактатах «Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті (Дружня бесіда про душевний спокій)» вустами Лонгина: «Без охоти все важке, навіть найлегше. Коли всі сини залишили батька і, покинувши дім, вдалися до математики, навігації, фізики, можна справедливо сказати, що таким головам і на думку не спадає хліборобство. Проте землеробство вдсятеро легше від тих кручених наук, тому що для всіх потрібніше» [5, с. 115] та «Розмова, що називається Алфавіт, або Буквар Миру», де підкреслюється «сродність до хліборобства». У соціокультурних практиках укорінена ідея архетипів турботи про природу та землю, що виключало можливість ставлення до них з точки зору виключно економічної доцільності. На думку С. Кримського, одним з архетипів є «парцела»/селянське господарство, що «проходить усю історію, до нашого часу» від початку аграрного виробництва [1, с. 219].

Транскультурні та наднаціональні тенденції сучасності свідчать про створення нових соціокультурних практик, що стверджують нові фігури: «людина-номад», «серфінгіст» та «турист». Людина-номад (від *nomad* – кочівник) живе «тут-і-сьогодні», без минулого та майбутнього, втілює культурний поліцентризм у всіх його проявах. Підкреслимо, що про небезпеку появи такої фігури попереджав М. Гайдеггер: «Виходячи з нашого людського досвіду та історії, наскільки я можу судити, я знаю, що все суттєве й Велике виникало лише із того, що у людини була Батьківщина і вона була укріплена в традиції» [6, с. 243]. Людина-номад має власний напрямок і

автономію, для неї рух/процес стає домінантним модусом існування, нівелюючи смисложиттєві виміри культури. Метафора «серфінга» використовується Ж. Дельозом у його праці «Суспільство контролю» для характеристики людини, яка весь час знаходиться на зв'язку. Ідеться про те, що користувач Всесвітньої Мережі постає «серфінгістом» (від англ. surfing, surf – ковзання), котрий хаотично «ковзає» сайтами, створюючи гіпертекст власної віртуальної реальності. Для означення ставлення сучасної людини до природи і землі дослідники використовують фігуру «туриста», для котрого земний ландшафт – це лише театральна сцена, де відбувається вистава, що вимагає обіцянок і не має власної історії, «залишаючи глядача там, де він і був» [7, р. 166].

Ці фігури розглядаються поза унікальністю емоційних реакцій, практик переживання, механізмів трансляції культурних цінностей та проєктів майбутнього у контексті національної культури. Відтепер людина змушена здійснювати власний вибір, адже національна ідентичність більше не є надійним, самоочевидним, звичним смисловим горизонтом сучасності; людина втрачає почуття онтологічної безпеки. «Людина-номад», «серфінгіст» та «турист» втілюють нові рівні організації, нову складність і цілісність системи «світ/природа/земля – суспільство – людина», окреслюють антропологічні колізії сучасності в модусах технології, моралі, екології, медіа тощо. Постає питання щодо узгодження взаємодії людини і природи/землі як простору розгортання життєдіяльності людини в контексті інформатизації та глобалізації сучасності.

Подолання цього парадоксу вбачається можливим, по-перше, за умови використання поняття «Mitwelt» (світ як «спільносвіт» природи та людської істоти), що долає поняття «Umwelt» (світ як довкілля, людське середовище). Ця зміна світоглядної парадигми була запропонована К. Маєром-Абіхом як новий етап діалогу людини і природи, що розкриває коеволюційну єдність системи «людина–природа». Праця Маєра-Абіха «Повстання на захист природи» спрямована на подолання «антропоцентричної картини світу та

людини» [8, с. 141], що не є можливим без усунення звичних кліше при обговоренні питань збереження природи. По-друге, матрицею розгортання життєтворчості людини та здійснення нею практичної діяльності протягом усієї історії існування є земля: «Рівною мірою земля для людини не обмежується поняттям про ґрунт або гумус: це і життєвий топос, святе довкілля життя, «рідна мати», «мати-сира земля», софійне начало життя, земляцтво тощо» [1, с. 25–26]. Ідеться про переосмислення взаємодії людини і землі як антропологеми.

Використання концепту «антропологема» вказує на найбільш загальний рівень філософсько-антропологічного аналізу, спрямованого на визначення найсуттєвіших атрибутів людини, котрі втілюються такими модусами, як вітальність, духовність, соціальність і визначають практики розгортання людської життєтворчості. У 2005 році на сторінках часопису «Філософія освіти» український філософ В. Табачковський виокремив антропологеми сучасної культури у просторі антропо-педагогічних розмислів [9]. Порівнюючи класичні та сучасні антропологічні уявлення, мислитель підкреслив, що людське існування/самовибудовування не є можливим як без постійного «піклування про себе» та «злагоди із собою», так і «дбайливого догляду уже наявного (і в природі, і в культурі)» (П. Козловські). Власне сама людина знаходиться «у природі й поза нею», породжуючи нові антропологічні парадокси.

Звернення до вищевказаної статті дозволяє визначити антропологеми як константу антропологічного виміру життя/буття людини в процесі антропосоціогенези, що відтворює особливості її життєтворчості.

Такими константами є:

- зв'язок людини і землі як співбуття, як онтоантропологічна єдність;
- універсальний характер зв'язку людини і землі;
- зв'язок людини і землі забезпечує існування людини у всіх її модусах;
- зв'язок людини і землі постає комунікативною дією, що забезпечує «олюднення» землі;

- практичний вимір зв'язку людини і землі;
- техніко-технологічний вимір зв'язку людини і землі.

Розглянемо останню антропологеми, що окреслює сучасні вектори взаємодії людини і землі в умовах технологічної реальності, парадоксальність якої породжує природні й антропогенні екологічні катастрофи (результат нищівної політики науково-технічного прогресу XX століття) та катастрофи антропологічні. «Антропологічна катастрофа» (М. Мамардашвілі) розуміється як «розпорошення» людини, без якої не є можливим збереження моральних імперативів. Яскравим прикладом є праця «Свята Земля», де означено етико-практичний модус взаємодії людини і землі. Головна думка окреслена наступним питанням: «Чи має материнство землі для нас реальне значення?». І надана відповідь: «Людина не чинить істинно по відношенню до своїх співвітчизників, якщо не знає, як істинно взаємодіяти із землею» [10]. Відбувається розширення духовного горизонту особистості.

Нова конфігурація культури в умовах глобалізації, усунувши «великі метанаративи», відтіснивши на периферію бажання досягнути сенс буття, залишила без відповіді питання щодо подальшого вибору смисложиттєвих засад існування самої людини. Такі універсалії, як «совість», «обов'язок», «відповідальність», «свобода волі» тощо, з одного боку, поступово отримують економічну вартість, зосередившись в координатах «витрати – прибуток», з іншого боку, заміщуються «технологічною обумовленістю». Ця ситуація зумовлює деформацію культури, відтепер техніко-економічна ефективність визначає соціально-культурну значущість.

Зазначимо, що Карл Поланьї, один із класиків економічної соціології, у своїй праці «Велика трансформація: політичні та економічні витоки» наголосив на збільшенні рівня автономії економічних відносин уже наприкінці XIX століття, у наслідок чого саме економіка виступила домінантною соціальних відносин. Одним з головних концептів є «комодифікація», що розуміється як процес перетворення об'єктів та

соціальних дій суб'єктів у товар, яким вільно можна розпоряджатися. Постає суспільство споживання, головна небезпека якого полягає у застосуванні економічної оптики для аналізу можливих соціальних взаємодій. Суспільство споживання втілює «комерційне божевілля», де імпульси споживання формують новий тип особистості. Небезпека абсолютизації економічного чинника у всій повноті була артикульована й у праці Е. Фромма «Мати чи бути» та в понятті «економічна людина» (*Homo economicus*), котра прагне до максимальної реалізації своїх економічних інтересів та бажань. Економічна раціональність постає основним дискурсом, трансформує взаємини між людьми, протиставляє людину і природу.

Зазначимо, що теорія «суспільства споживання» і сьогодні бентежить соціально-гуманітарний дискурс. Так, Марк Сагофф у своїй праці «Економіка Землі: філософія, право й навколишнє середовище» запитує: «Чому дещо є цінним з суспільної точки зору лише тоді, коли людина прагне це придбати?» [7, р. 31]. Він намагається зрозуміти: «Якщо суспільство бажає платити за збереження природніх об'єктів, то якою повинна бути економічна доцільність цих об'єктів?». Зосередившись на концепті «суспільство споживання» науковець підкреслює, що абсолютизація економічної доцільності призводить до заміщення концепту «екологічний імператив» на стигму «ресурс», що віднині визначає доцільність існування/використання землі та спричиняє її «руйнування».

Заслуговує на увагу думка дослідника щодо співвідношення понять «природне – штучне» у контексті визначення землі як умови/простору існування людини. Власне його ідеї резонують з роздумами К. Поланьї, котрий фактично означив антропологеми зв'язку людини і землі: «Економічна функція – лише одна з важливих функцій землі. Земля робить існування людини стабільним, на землі стоїть її житло, земля – умова її фізичної безпеки, земля – це ландшафт і пори року» [11]. Дослідник проголошує про неможливість існування людини без взаємодії із землею.

Простір є «природним/земним», оскільки люди пам'ятають історію простору і «відповідають» цій історії, визнають значущість природи й ландшафту/землі. Останні не «відділені» від людської діяльності, а розумно інтегрується з нею [7, р. 172]. Простір набуває особливого значення, «вбудовуючись» в глибинні пласти духовного життя спільноти. І навпаки, «штучний» простір – це простір, який для людини не є близьким, не виступає складовою екзистенційного буття людини. Відтепер «домівкою» людини постає увесь світ, маркерами ідентичності людини – її техніко-технологічні можливості, а головне завдання людини полягає у знаходження нового в постійному русі. Проте ця ситуація амбівалентна: не лише людина відкрита для зовнішнього впливу, відтепер простір втрачає чіткі конфігурації. Він стає варіативним, плинним, що відповідає вимогам «плинної сучасності». Заслуговує на увагу ілюстрація Г. Міллера наслідків деформації взаємодії людини і землі: «Америка сповнена місць – пустих місць. Проте усі ці місця переповнені. ... Кожний шукає собі затишне місце. Проте головним є не знаходження цього місця, а створення образу, що місце існує тут чи деінде» [12, р. 15]. Земля як простір постає мерехтливою, множинною, нестійкою й ненадійною; неукоріненість людини породжує кризу ідентичності, пам'яті, почуттів, потребуючи «нового простору».

Таким простором «для виживання» постає інформаційний простір сучасності, де сама земля перетворюється в образи, які транслуються екранами моніторів. Ще однією небезпекою, як зазначають дослідники, є вірогідність перетворення простору землі на «своєрідну мапу з глянцевого журналу: 1000 місць, які необхідно відвідати до вашої смерті». Багато з цих місць набули особливої популярності завдяки їх популяризації медіа, як-от «будинок Джульєтти у Вероні, замок Гамлета в Ельсинорі, замок Дракули у Валахії і, нарешті, квартира Воланда на Садовій-Спасській» [13, с. 50]. Земля у природному значенні витісняється та заміщується медійними симулякрами, на кшталт концепту «Електрична Земля», «віртуальна земля», «гіпертекст».

Отже, феномен землі в сучасних умовах опинився в центрі соціально-економічних, екологічних, культурно-антропологічних проблем сучасності. Проте філософська рефлексія, на засадах поліпарадигмального підходу, здатна подолати абсолютизацію єдиної наукової концепції, надавши відповідь на питання: «Земля – це природа без людини чи середовище/простір, на яке/який безпосередньо впливають соціальні взаємозв'язки, де людина отримує можливості виявити власну сутність?». Ідеться про переосмислення та узгодження принципів взаємодії людина–земля на засадах екологічності та моральності у площині філософсько-антропологічного виміру.

Нобелівський лауреат з фізіології та медицини 1973 року, засновник етології К. Лоренц у своїй статті «Вісім смертельних гріхів цивілізованого людства» назвав вісім процесів, здатних спричинити знищення людства: перенаселення землі; «спустошення» концепту «благоговіння» перед природою/землею; розвиток техніки, що призводить, по-перше, до руйнування ціннісних універсалій, по-друге, спричиняє хворобливу залежність від постійного збільшення рівня емоційності, бо інакше відбувається продукування нудьги; проблема/бажання знищення людської тілесності; руйнування механізму трансляції соціокультурного досвіду, розрив із традиціями; виникнення й посилення екранної культури; загроза атомної війни. Ці вісім процесів і сьогодні визначають основні напрями сучасних криз: «людина – природа/земля», «людина – техніка/технологія», «людина – культура». На наш погляд, вирішення цих колізій є можливим за умови віднаходження антропологом, здатних завжди «обстоювати можливість бути людиною» (В.І. Шинкарук). Однією з таких антропологем є зв'язок людини і землі. Визнання цієї антропологеми дозволяє, по-перше, здійснювати більш успішну міжкультурну комунікацію у площині сучасних трансформацій, по-друге, яскравіше висвітлювати унікальність національних культур, у тому числі й української, де феномен землі втілює символ свободи, державності та національної ідентичності.

Література

1. Кримський С. Запити філософських смислів / С. Кримський. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
2. Практична філософія: реальність і можливості (Круглий стіл «Філософської думки») // Філософська думка. – 2017. – № 3. – С. 6–23.
3. Енцикліка «Veritatis splendor» Верховного Архієрея Папи Йоана Павла II до всіх єпископів католицької церкви про деякі фундаментальні питання морального вчення церкви. – Київ : Кайрос, 2013. – 140 с.
4. Кисельв М. М., Канак Ф. М. Національне буття серед екологічних реалій / М. М. Кисельв, Ф. М. Канак. – К. : ТанDEM, 2000. – 320 с.
5. Сковорода. Найкраще / Григорій Сковорода ; пер. Марії Кашуби, Галини Сварник, Назара Федорака ; передм. Ростислава Чопика, Андрія Любки; іл. Данила Мовчана. – Львів : Видавництво Terra Incognita, 2018. – 312 с.
6. Философия Мартина Хайдеггера и современность / отв. ред. Н. В. Мотрошилова. – М. : Наука, 1991. – 253 с.
7. Sagoff M. The Economy of the Earth: Philosophy, Law, and the Environment / M. Sagoff. – New York : Cambridge University Press, 2007. – 280 p.
8. Маєр-Абіх К. М. Повстання на захист природи. Від докілья до спільноту / Клаус Міхаель Маєр-Абіх ; Переклад з нім., післямова, примітки Анатолія Єрмоленка. – Київ : Лібра, 2004. – 196 с.
9. Табачковський В. Проблеми педагогіки у світлі сучасної філософської антропології / В. Табачковський // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 135–148.
10. Bailey L. H. The Holy Earth [Electronic resource] / L. H. Bailey. – New York : Charles Scribner's Sons, 1915. – Access mode : <https://biodiversitylibrary.org/page/28600529>
11. Полань К. Великая трансформация: политические и экономические истоки нашего времени [Электронный ресурс] / К. Полань ; пер. с англ. А. А. Васильева и др.; под общ. ред. С. Е. Федорова. – СПб. : Алетея, 2002. – Режим доступа : https://royallib.com/book/polani_karl/velikaya_transformatsiya_politicheskie_i_ekonomicheskie_istoki_nashego_vremeni.html
12. Miller G. Remember to Remember / G. Miller. – New York : Norton, 1986.
13. Емелин В. А., Тхостов А. Ш. Трансформация натуральной географии: технологические и когнитивные карты / В. А. Емелин, А. Ш. Тхостов // Вопросы философии. – 2014. – № 2. – С. 42–53.

References

1. Kryms'kyy S. (2003) Zapyty filosofs'kykh smysliv [Queries of philosophical meanings]. K: PARAPAN, p. 240.
2. Praktychna filosofiya: real'nist' i mozhlyvosti (Kruhlyy stil «Filosofs'koyi dumky») [Practical philosophy: reality and opportunities («Philosophical Thought» Round Table)] (2017). *Filosofs'ka dumka – Philosophical Thought*, № 3, pp. 6–23.
3. Entsyklika «Veritatis splendor» Verkhovnoho Arkhiyereya Papy Yoana Pavla II do vsikh yepyskopiv katolyts'koyi tserkvy pro deyaki fundamental'ni pytannya moral'noho vchennya tserkvy [Encyclical «Veritatis splendor» of the Supreme Bishop of Pope John Paul II to all bishops of the Catholic Church on some fundamental issues of the moral teaching of the church] (2003). Kyiv: Kayros, p. 140.
4. Kysel'v M. M., Kanak F. M. (2000). Natsional'ne buttya sered ekolohichnykh realiyy [National existence among environmental realities]. K.: Tandem, p. 320.
5. Skovoroda. Naykrashche [Skovoroda. Best] (2018) ; per. Mariyi Kashuby, Halyny Svarnyk, Nazara Fedoraka; peredm. Rostyslava Chopyka, Andriya Lyubky; il. Danyla Movchana. L'viv: Vydavnytstvo Terra Incognita, p. 312.
6. Filosofiya Martina Khaydeggera i sovremennost' [Martin Heidegger's philosophy and modernity] (1991); отв. ред. Н. В. Motroshilova. M.: Nauka, p. 253.
7. Sagoff M (2007). The Economy of the Earth: Philosophy, Law, and the Environment. New York: Cambridge University Press, p. 280.
8. Mayer-Abikh K. M. (2004). Povstannya na zakhyst pryrody. Vid dovkillya do spil'nosvitu [Revolt on nature protection. From the environment to the community]; pereklad z nim., pislyamova, prymitky Anatoliya Yermolenka. Kyiv: Libra, p. 196.
9. Tabachkovs'kyy V. (2005). Problemy pedahohiky u svitli suchasnoyi filosofs'koyi antropohiyi [Problems of pedagogy in the light of modern philosophical anthropology]. *Filosofiya osvity – Philosophy of education*, № 1, pp. 135–148.
10. Bailey L. H. (1915). The Holy Earth. New York: Charles Scribner's Sons. Retrieved from <https://biodiversitylibrary.org/page/28600529>
11. Polan'i K. (2002). Velikaya transformatsiya: politicheskiye i ekonomicheskiye istoki nashego vremeni [The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time]; per. s angl. A. A. Vasil'yeva i dr.; pod obshch. red. S. Ye. Fedorova. SPb.: Aleteya. Retrieved from https://royallib.com/book/polani_karl/velikaya_transformatsiya_politicheskie_i_ekonomicheskiye_istoki_nashego_vremeni.html

12. Miller G. (1986). *Remember to Remember*. New York: Norton.

13. Yemelin V. A., Tkhostov A. Sh. (2014). Transformatsiya natural'noy geografii: tekhnologicheskiye i kognitivnyye karty. *Voprosy Filosofii – Philosophy Issues*, № 2, pp. 42–53.

КОНОТАЦИИ ЗЕМЛИ В ВЫЗОВАХ СОВРЕМЕННОСТИ

С.Г. Пилипенко

Статья посвящена исследованию феномена земли в контексте глобализации и информационной современности. Доказана необходимость переосмысления взаимодействия человека и земли на принципах экологичности и нравственности в контексте философско-антропологического измерения. На примере фигур «человек-номад», «серфингист», «турист» рассматривается ситуация возникновения новых социокультурных практик взаимодействия человека и земли, что является ответом на вызовы современности. Предлагается использование концепта «антропологема» для обозначения взаимодействия человека и земли.

Ключевые слова: человек, земля, антропологема, фигура, глобализация, природа.

CONNOTATIONS OF THE EARTH IN THE CHALLENGES OF MODERNITY

S.G. Pylypenko

The article is devoted to the study of the phenomenon of the earth in the context of globalization and information modernity. Openness of socio-cultural space, technological and technological development and new principles of communication have formulated new questions about the moral criterion in the face of environmental problems of today.

The Ukrainian philosophical tradition has always been distinguished by environmental markers, which have outlined the emergence of Ukrainian culture and identity in the coordinates of the interaction between man and nature, where the relation to the earth took a prominent place. Nature was understood as «native land».

The transcultural and supranational tendencies of the present testify to the creation of new socio-cultural practices that affirm new figures: «person-nomad», «surfer» and «tourist». These figures are seen outside the uniqueness of national cultures.

Consideration is given to reinterpreting human – earth interactions as anthropologeme. The use of the concept of «anthropologeme» indicates the most general level of philosophical and anthropological analysis, aimed at identifying the most essential attributes of man, shaping the goals, motives and practices of the deployment of human life. It is emphasized that man is «in and out of nature», creating new anthropological paradoxes. The anthropologeme in the article is analyzed as a constant of the anthropological dimension of life/being in the process of anthroposociogenesis, which reproduces the features of its life-creation.

The anthropologeme of «technical and technological measurement of human-earth communication» is considered. From now on, technical and economic efficiency determines socio-cultural significance. Consideration is given to the consumer society, the main danger of which is the use of economic optics to analyze possible social interactions.

In the article we turn to the work of M. Sagoff, where the researcher considers the relation of concepts «natural–artificial» in the context of defining the earth as a condition/space of human existence.

Keywords: human, earth, anthropologeme, figure, globalization, nature.